

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 930(477):329.7“18”Шевченко Т.

Казьмирчук М. Г.
доктор історичних наук, доцент кафедри
української історії та етнополітики, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), e-mail: brungilda@ukr.net

“СПОБОРНИКИ СВЯТОЇ ВОЛІ” ТА КОБЗАР – ПЕРЕГУК ДОЛЬ (ДО 200-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Т. Г. ШЕВЧЕНКА)

У вітчизняній та зарубіжній історіографії проблема “Декабристи та Т. Шевченко” ще й досі залишається маловивченою. У дорадянську добу вона майже не вивчалася, у радянську добу перебувала під впливом ідеологічного тиску і розглядалася з позицій класової боротьби. Після проголошення незалежності було напрацьовано багато цікавої інформації окремо щодо декабристської тематики та біографічних даних Т. Шевченка, яка проте не вичерпує відносин декабристів та Т. Шевченка. Проблема “Декабристи та Т. Шевченко” вічна та невичерпна. Вона зачіпає соціально-політичні, культурологічні, етичні сторони життя українського суспільства першої половини XIX ст. Особисто зустрічаючись з колишніми декабристами, Кобзар відверто симпатизував тим, які першими підняли збройну боротьбу проти царизму та кріпосницької системи. Протягом всього життя Т. Шевченко спілкувався з людьми, які мали спогади про декабристів, розповсюджувалися ідеї декабристської літератури.

Ключові слова: декабристи, Т. Шевченко, Кобзар, спогади, зустрічі.

Початок XIX ст. виявився бурхливим та переломним для багатьох країн Європи, як у зовнішньополітичному становищі, так і у внутрішньому житті. Між Російською імперією, найбільшою феодальною державою – “європейським жандармом” та Францією, яка пережила Велику французьку революцію та встановлення наполеонівської імперії (1804 р.), скасування феодальних привілеїв, запровадження свободи буржуазного виробництва та рівності населення, не могла не спалахнути “блискавка 1812 року”. Обидві держави стрімко наближалися до воєнного конфлікту, маючи амбітні зовнішньополітичні плани участі в розподілі Європи й утвердженні власного шляху розвитку. Франко-російська війна 1812 р. збурила патріотичні почуття, спрямовані не тільки на захист Батьківщини зі зброєю в руках, а й на докорінну модернізацію суспільного ладу країни. Війна 1812 р. виховала покоління патріотів, “дітей 1812 року”, для яких жертвувати всім для Вітчизни було покликом серця.

Рух декабристів був важливим етапом визвольного руху в Російській імперії. Ідеї декабристів, приклад їхньої героїчної боротьби проти самодержавства зробили великий вплив на розвиток революційних поглядів цілого покоління борців проти самодержавства та кріпацтва. Серед таких був і Т. Г. Шевченко – шанувальник декабристів, талановитий художник і поет, палкий захисник інтересів народу. Все своє свідоме життя Т. Шевченко віддав служінню українському народу. Кобзаря глибоко цікавив громадський подвиг декабристів, він прославив їхню безсмертну справу в своїх поетичних творах, на сторінках “Щоденника”, де назвав їх “благовістителами свободи”.

Через два роки після закінчення Вітчизняної війни 1812 р. 9 березня 1814 р. народився майбутній український поет Тарас Григорович Шевченко в с. Моринці Зве-

нигородського повіту Київської губернії. Його родина опинилася у кріпацтві, змушена була переїхати до с. Кирилівки, де зростатиме Т. Шевченко. Це село належало російському поміщику Василю Енгельгардту, який у Звенигородському повіті володів 12 селами і містечком, мав більш ніж 8 тис. кріпаків. Він був братом графині Олександри Браницької, яка мала великі маєтності у Білій Церкві та інших селах, які налічували за приблизними підрахунками 300 тис. дес. [6, с. 7].

У 14 років Т. Шевченка зробили дворовим слугою сина і спадкоємця поміщика В. Енгельгардта Павла у Вільшані [22, с. 9]. У 15 років (1829 р.), їдучи до Вільнюса із паном, вперше побував у Києві [18, с. 5]. У Вільнюсі, де деякий час жив П. Енгельгардт, серед студентів Віленського університету Т. Шевченко вперше почув про суспільно-політичний рух [19, с. 33]. Саме тоді вважається його вперше захопила думка про рівність і волю для кріпаків.

Новий господар не відрізнявся добрим норовом, до того ж спадок зменшувався, а борги зростали і, якось заставши Т. Шевченка вночі за перемальовуванням лубкового портрета героя Вітчизняної війни 1812 р. Матвія Платова [32], відшмагав за використання свічок. Проте ця подія не завадила йому надалі уперто розвивати талант художника та цікавитися учасниками Вітчизняної війни 1812 р., що неминуче призводило до знайомства з декабристським рухом, його учасниками та ідеями.

Аби надати власному статусу більшого блиску у Петербурзі, куди згодом переїхав П. Енгельгардт, він вирішує завести у маєтку власного художника, використавши успіхи Т. Шевченка в малюванні. Навчений художник піднімав статус пана краще за художника-самоучку, тож 1831 – 1838 рр. Т. Шевченко навчається, живучи на квартирі у живописця Василя Ширяєва. Відносна свобода дала можливість знайомитися з цікавими людьми та покращувати свою освіту, збираючи дані про декабристів. Так, у 1835 р. Т. Шевченко познайомився з графом Федором Петровичем Толстим (1783 – 1873), віце-президентом Академії мистецтв, російським медальєром, різьбярем, художником, учасником Союзу благоденства [1, с. 16]. У 1838 р. Т. Шевченко написав портрет шталмейстра Імператорського двору Миколи Олександровича Луніна, двоюрідного брата декабриста М. С. Луніна, який відзначився радикальними поглядами, був учасником Союзів порятунку та благоденства, Північного товариства. Після заслання та каторги він не припинив боротьби проти самодержавства, писав листи-памфлети проти існуючого ладу, спогади про діяльність декабристів, за це решту життя провів на Нерчинських копальнях [33]. Загалом це знайомство сприяло розширенню відомостей Т. Шевченка про декабристів.

У Петербурзі ще була живою пам'ять про грудневі події 1825 р., зокрема широко обговорювалося у колах інтелігенції послання “В Сибір” декабристам О. С. Пушкіна, “Исповедь Наливайки” К. Ф. Рилєєва,

висміювалися самодурство самодержця та його сатрапів у сатирі декабристів, викривалися деспотизм та кріпосне право у творах письменників наступного покоління. Художник І. К. Зайцев читав учням-підмайстрам твори Пушкіна та Жуковського, його слухав і Т. Шевченко.

У Петербурзі відбулася доленосна зустріч Т. Шевченка із земляком-художником І. Сошенком та його друзями, як, розгледівши художній талант поміщицького слуги, вирішили викупити його із кріпацтва. Поміщик погодився відпустити Т. Шевченка за викуп у 2500 руб., який змогли зібрати завдяки лотерейному продажу картини К. Брюллова та участі у лотереї царської родини [13, с. 71].

У травні 1838 р. Т. Шевченко здобуває волю і вступає на навчання до Академії мистецтв, де блискуче опановує гравірування, графіку та ілюстрацію [1, с. 22, 23]. Особисте звільнення не означало припинення думок про тяжке становище закріпаченого народу. Народившись у сім'ї кріпаків, він на власному досвіді пізнав, що таке соціальне та національне гноблення, беззахисність народу перед панами. "Саме кріпацтво ненавидів він усіма силами душі своєї, і в цьому ніби вторував усім кращим настроям, як нашого суспільства, так і кращих представників тодішньої нашої літератури", – писав у спогадах про Шевченка російський поет Я. П. Полонський [17, с. 338]. Злиденність та безправність кріпаків пробуджували протест проти такого становища, ненависть до царату, наміри змінити соціальний лад суспільства. Тому, навчаючись в Академії мистецтв, Т. Шевченко відвідує університет, слухає лекції з різних галузей знань, слідкує за журналістикою, спілкується з освіченими людьми Петербурга. Це дає різносторонню та широку освіту, вводить його в середовище інтелігенції, знайомить з революціонерами-декабристами.

Ідеї декабристів поширювалися серед студентів Академії мистецтв. На діяльності шевченкового вчителя К. Брюллова позначився вплив ідей декабристів, який ненавидів рабство, підтримував прояви вільнодумства вихованців. За твердженням О. І. Герцена, картина Брюллова "Останній день Помпеї" відображала атмосферу років самодержавства за Миколи I [16, с. 5, 6].

Середовище Петербурга, де була сильна українська громада, наштовхує поета на думку повернутися в Україну, познайомитися ближче з діяльністю декабристів. Шляхи ознайомлення з нею були різними – зв'язки з близькими до декабристів людьми, особисте знайомство з окремими представниками декабристського руху, вивчення декабристської літератури, герценівських видань "Полярна зірка", "Колокол", переклад українською російської літератури, що продовжувала декабристські традиції.

Познайомив із діяльністю декабристів Т. Шевченка Микола Андрійович Маркевич (1804 – 1860) – письменник, етнограф та історик. М. Маркевич – виходець із давнього українського дворянського роду, який у 1820 р. вступив на військову службу. В Петербурзі входив до кола О. Пушкіна, І. Пушкіна, В. Кюхельбекера, А. Дельвіга, К. Рилєєва, О. Бестужева. Судячи з років служби у війську він близько знав декабристів та підтримував добрі стосунки з ними. Перша зустріч М. Маркевича з Т. Шевченком відбулася 1840 р. ще в Петербурзі, а згодом у його мастку на музичних

вечорах вже в Україні [10, с. 75]. М. Маркевич розповідав про земляка та знайомого Шевченка О. В. Нікітенку, який мав схожу долю із Тарасом, бо був звільнений із кріпацтва завдяки декабристам К. Рилєєву, О. Муравйову, Є. Оболенському. На одному із музичних вечорів М. Маркевича Т. Шевченко познайомився з О. Нікітченко [12, с. 72, 73]. Музичні вечори М. Маркевича сприяли розширенню кола знайомств, виробленню власних поглядів на культуру, літературу та громадсько-політичне життя, тому Т. Шевченко присвятив йому вірша "Бандуристе, дуже сизий" [1, с. 30].

Т. Шевченко рідкавився діяльністю декабристів в Україні, де він побував двічі – з травня 1843 по лютий 1844 і з квітня 1845 по квітень 1847 рр. [7, с. 92]. На Україні були організовані відомі декабристські гуртки, на Київщині, в районі Васильків – Фастів – Біла Церква відбулось наприкінці грудня 1825 р. повстання Чернігівського полку, кероване С. Муравйовим-Апостолом та О. Бестужевим-Рюмінім. У селах Триліси, Ковалівка, Мотовилівка, де діяли декабристи, залишилися свідки та спогади про події. На Полтавщині виник гурток, який згодом стане Товариством об'єднаних слов'ян, там жили й діяли брати декабристи Муравйови-Апостоли, які часто навідувалися до Капністів (Обухівка на Полтавщині).

У 1843 р. Т. Шевченко подорожує Україною, відвідує Чернігівщину, Київщину, Полтавщину, зустрічається з людьми пов'язаними з декабристським рухом. У липні того ж року в с. Ковалівці Шевченко відвідує учасника руху декабристів, сина автора "Оди на рабство" Олексія Васильовича Капніста (1796 – 1867), товариша декабриста С. Муравйова [22, с. 64]. О. В. Капніст був членом Союзу благоденства з 1820 р., вів дискусії про шляхи розвитку Росії разом із П. Пестелем та М. Муравйовим-Апостолом [8, с. 77]. Сестра О. В. Капніста Софія Василівна Скалон залишила спогади, де розповідає про зв'язки Капністів з декабристами [23, с. 281]. У її спогадах відбито настрої й розмови, які, можливо, доводилося чути й Т. Шевченкові, коли він зустрічався з людьми, що мали зв'язки і знайомства з декабристами [4, с. 292, 293].

Незважаючи на різницю у віці та соціальному становищі, О. Капніст і Т. Шевченко потоваришували. Разом поет і колишній декабрист у липні 1843 р. завітали до колишнього малоросійського військового губернатора Миколи Григоровича Репніна-Волконського (1777 – 1845) в Яготин, рідного брата декабриста С. Г. Волконського. Сім'я Репніних підтримувала зв'язки з С. Волконським та його дружиною М. М. Расвською-Волконською. Як людина мисляча й високоосвічена, М. Репнін розумів необхідність прогресивних змін у Російській імперії, яка в своєму розвитку відставала від передових країн Європи у всіх галузях соціально-економічного життя. Поглядам його на суспільний лад був притаманний дворянський лібералізм, критичне ставлення до зловживань самодержавної влади. Після повстання декабристів та арешту С. Волконського М. Репнін не відмовився від свого брата, висловлював йому своє співчуття в листах у Петропавловську фортецю, а його малолітнього сина взяв у свою родину на виховання. Висловлюючи думку про благородну мету змовників, князь виявляв певну, хоча й

обмежену, прихильність до радикальних опозиціонерів [7, с. 92].

До Т. Шевченка, який тривалий час перебував у Яготині влітку й восени 1843 р., М. Г. Репнін ставився з повагою, цінував його освіченість, талант. Між ними відбувалися бесіди, зміст яких залишився невідомим. Але той факт, що він замовив Т. Шевченку дві копії з його портрета, свідчить про певні симпатії опального князя до колишнього кріпака.

Під час перебування Т. Г. Шевченка в Яготині туди приїжджала й Є. В. Кейкуатова. Від неї Т. Шевченко дізнався про участь В. Л. Лукашевича в Союзі благоденства, про зв'язки з Південним товариством. Так поступово поповнювалися відомості поета про учасників руху декабристів.

Саме тоді спалахують почуття у княжни В. М. Репніної, доньки князя та племінниці декабриста С. Г. Волконського, до Т. Шевченка. Княжна була на п'ять років старша за поета, знала кілька іноземних мов, мала літературний талант і вишуканий художній смак. Декабристи та їхні послідовники в Росії справили на В. Репніну глибокий вплив: вона усвідомлювала жорстокість самодержавно-кріпосницького ладу, проти якого вони виступали, відсталість кріпацтва, горе та страждання людей. Вона не могла збагнути, що така талановита людина, як Т. Шевченко, могла бути кріпаком, і що його друзі мусили за гроші викупляти його на волю. На час повстання декабристів В. Репніній сповнилося 17 років і її боляче вразили розправи, влаштовані Миколою І над декабристами, особливо коли батькового брата С. Г. Волконського було заарештовано як державного злочинця. Вона не вірила, що благородний, розумний та добрий князь здатний на злочин і все життя вважала його заслання несправедливою справою. Княжна стала найближчою за духом, ідейною соратницею свого дядька. Вводила Т. Шевченка в декабристську тематику, обстоюючи їхні людські чесноти, цілком поділяючи прагнення до скасування кріпацтва [6, с. 134]. Під впливом В. Репніної поет написав поему "Тризна", присвятивши її пам'яті декабристів, зокрема померлому на засланні одному із керівників Північного товариства М. М. Муравйову. Також Т. Шевченко намалював і подарував В. Репніній автопортрет. Вона ж, високо цінуючи талант поета, сприяла поширенню його художніх творів. А в одному із листів до свого духовника Ш. Ейнара В. Репніна писала про своє захоплення Т. Шевченком, відзивалась про нього як про геніального поета. В. Репніній належить стаття "К биографии Шевченко" [34, с. 319].

В. Репніна постійно листувалася з Марією Волконською, що робило її характеристики декабристів для Т. Шевченка дуже точними і яскравими. Можна припустити, що в листах до М. Волконської В. Репніна писала й про Т. Шевченка, а дружина декабриста ділилася інформацією про поета з чоловіком. Так, 16 липня 1848 р. Марія Волконська у листі до брата Олександра з обережністю писала: "Читаємо мало, проте все ж таки читаємо. Частіше за інше – про рослини й дерева Сибіру, останнім же часом – і твори поетів. Особливо незнайомих нам досі, котрих дуже рекомендують нам прочитати родичі..." [20, с. 9]. Можна припустити, що тут М. Волконська пише про вірші Т. Шевченка, про які їй писала княжна В. Репніна. Це підтверджується і тим, що

у листі від 17 грудня 1848 р. С. П. Трубецької до І. Д. Якушкіна писав: "Сегодня открыл для себя нового поэта – Тараса Шевченко. Доля у него зело тяжкая, похожая чем-то на нашу. А понеже стихи оные сиречь настоящее искусство, прекрасное и глубоко западающее в душу, то и к пииту сему сразу чувствуешь уважение глубокое..." [20, с. 9].

С. П. Трубецької писав у грудні 1848 р. М. О. Бестужеву в Іркутськ: "...читали вслух в узком кругу две поемы малоросса Тараса Шевченко "Тризна" и "Кавказ". Они запрещены и распространяются в списках. Их нам принесла М. Н. Отменные стихи! Муханов и Поджио зело хвалили их, прямо-таки были в восторге от оных сочинений. С. Г. стихи тоже понравились, как и Каташе, Панову. "Тризна" написана на великоросском языке, а "Кавказ" – на малоросском, кой я изучил немного, когда жил в Киеве в 25-м году и ездил елико возможно по Малороссии. Молодец сей пиит! Мне особливо понравились строки из "Тризны" [20, с. 10].

Таким чином, сім'я Репніних була не тільки найголовнішим джерелом, з якого Т. Шевченко черпав знання про рух декабристів, їхні світоглядні позиції, а й джерелом для ознайомлення декабристів з поезіями українського поета, світоглядом передових революційних демократів. У домі Репніних витав дух декабризму, протесту проти царського самодержавства.

Знайомству з подвигами декабриста В. Глінки сприяли відвідини сіл Березова Рудка та Линовиця Полтавської губернії, де Т. Шевченко зустрічався з членом гуртка молодих дворян-вільнодумців художником-літератором Я. П. Бальменом (1813 – 1845), який симпатизував декабристам [9]. Він написав чимало повістей, деякі з них присвятив декабристам [3, с. 12, 19]. Зацікавлений розповідями Я. Бальмена Т. Шевченко також познайомився з родиною декабриста Ф. Вишневського, у яких гостював у с. Фарбоване Пирятинського району.

Після закінчення курсу навчання в Академії мистецтв у 1845 р. Шевченко отримує звання художника та право на проживання в Україні. Друге перебування його на Україні тривало два роки – з квітня 1845 і до його арешту 5 квітня 1847 р. Це був період активної творчої, політичної та громадської діяльності Т. Шевченка. Отримавши від Тимчасової комісії для розгляду давніх актів доручення – змалювати історичні пам'ятки для її видань, подорожував містами і селами Чернігівщини, Полтавщини, Київщини, Волині, Поділля, де знаходив друзів та однодумців.

У Миргороді (жовтень 1845) познайомився з П. Шершевицьким, сином декабриста М. Шершевицького, деякий час поет проживав у нього [6, с. 175]. Саме тоді Т. Шевченко написав ряд віршів, а також містерію "Великий льох" (21 жовтня 1845), де вперше згадується слово "декабрист".

У цей період знайомиться з поміщиком Іваном Олександровичем Якубовичем, батьком декабриста Олександра Якубовича. У середині листопада 1845 р. близько двох тижнів Т. Шевченко жив у маєтку декабриста С. Н. Самойлова у селі В'юнищах [29, с. 193]. Там поет написав поему "І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє" і під ним поставив дату 14 грудня 1845 р., відзначивши цим 20-ті роковини повстання декабристів.

Як і в поемі “Сон”, у цьому творі змальовано тяжке становище трудового народу.

У 1845 р. Т. Шевченко оселяється у Києві – центрі генерал-губернаторства, що підпорядковувало своїй владі Київську, Подільську і Волинську губернії. Т. Шевченка захопило у Києві не тільки славне історичне минуле, багатотисячолітня культура, а й напружене суспільне і політичне життя. Там ще жили ідеї та традиції декабристів Південного товариства, де під час зимових Контрактів 1822 – 1825 рр. відбувалися його з'їзди. Київ славився як центр освіти і науки, до яких так прагнув Т. Шевченко. Київський університет, заснований у липні 1834 р., мав слугувати зміцненню самодержавства, вихованню нових покірних підданих імператора та режиму. Проте університет піддався впливу визвольного руху, якому поклали початок ще декабристи. В університеті на той час працювали викладачами видатні вчені. Першим ректором став М. Максимович, який згодом очолював філософський факультет та кафедру руської словесності [18, с. 7]. Т. Шевченко познайомився з М. Максимовичем у 1843 р., вже знав про його захоплення українським фольклором та етнографією, особисте знайомство з декабристами К. Рилєєвим та В. Кюхельбекером, причетними до декабристського руху літераторами О. Сомовим та М. Гнедичем [18, с. 8].

9 грудня 1846 р. Т. Шевченко подає заяву на ім'я попечителя навчального округу про зарахування на посаду вчителя малювання у Київському університеті Святого Володимира. 5 березня 1847 р. його кандидатуру затверджують [27, арк. 111 зв.]. Але оскільки Шевченка тоді в місті не було, він довідався про це рішення тільки в день власного арешту – 5 квітня 1847 р. [34, с. 334].

Можливо, ініціатива щодо роботи Т. Шевченка в Київському університеті виходила від Репніних, зокрема княжни В. Репніної. Справа в тому, що мати В. Репніної доводилася родичкою дружині міністра народної освіти графа С. С. Уварова, який і вирішуватиме, кого з претендентів призначити вчителем малювання. Також призначенню Т. Шевченка вчителем малювання сприяла та обставина, що він був учнем знаменитого живописця К. Брюллова, близького до імператорської родини. Крім того, попередній вчитель малювання К. Павлов вчився в Академії мистецтв разом з К. Брюлловим, знав Т. Шевченка як талановитого художника і улюбленого учня свого товариша. Вважається, що К. Павлов не подавав у відставку доки Т. Шевченко не повернувся до Києва із експедиції по Волині, адже всі клопотання його конкурентів було відхилено через їхню передчасність [21, с. 20].

Недовго довелося Т. Шевченку обіймати посаду вчителя малювання у Київському університеті, бо за активну участь у Кирило-Мефодіївському товаристві буде під конвоем доставлений до Петербурга. Т. Шевченка заслали у солдати до Оренбурга, із суворою припискою імператора Миколи I заборонити писати та малювати. Героїчні приклади поведінки значної частини декабристів під час слідства і на засланні безперечно вплинули на гартування стійкості та незламності ідей поета, який карався, мучився, але не каюся, продовжуючи таємно писати, малювати та вивчати культуру оточуючих народів. Так само, як це робили декабристи.

У 1850 р. відбудеться другий арешт Т. Шевченка та заслання до Новопетровського укріплення на півострові Магішлак, де він, незважаючи на ще більш суворий нагляд, продовжує писати та малювати, а також захоплюється скульптурою. У цей період пише автобіографічні твори на українську тематику російською мовою (“Наймичка”, “Музыкант” тощо). У повісті “Музыкант” Т. Шевченко виявив свою обізнаність з творчістю письменника-декабриста О. О. Бестужева-Марлінського, даючи характеристику його повісті “Фрегат “Надежда”.

У 1857 р. Тараса Шевченка було звільнено завдяки клопотанню впливових друзів, серед яких був Ф. Толстой. Він брав активну участь у викупі Т. Шевченка із кріпацтва та в період заслання опікувався поетом. Справа в тому, що поету дозволено було після амністії під покровительством графа жити в Петербурзі, продовжуючи вчитися в Академії мистецтв [2, с. 287]. Графиня А. І. Толстая, дружина Ф. Толстого, була палкою прихильницею творчості Т. Шевченка [17, с. 338], якого вона називала “бажаним гостем”, а він її – “святою заступницею” [2, с. 153]. У власному щоденнику 22 липня 1857 р. на другий день після одержання звістки про волю Т. Шевченка записав: “Вся радость, все счастье, вся моя светлая будущность суть ваше нетленное добро, мои единые, мои святые заступники!” [31, с. 64, 65]. Завдяки дружбі з Ф. Толстим Т. Шевченко глибше знайомиться із спадщиною декабристів після заслання. У родині Толстих про декабристів згадували завжди позитивно, про що свідчать спогади дочок Ф. Толстого – М. Ф. Каменської та К. Ф. Юнге, із якими товаришував Т. Шевченко після повернення із заслання [36, с. 279]. До того ж, більшість декабристів, повернувшись після амністії до Петербургу як і Т. Шевченко, були бажаними гостями у Толстих. Завдяки цьому Т. Шевченко знайомився із декабристами особисто.

Повернення Т. Шевченка до Петербурга було довгим, проте немарним – відбулися його зустрічі з випускниками Київського університету в Астрахані, які повідомляли безліч новин та інформації, якої так бракувало на засланні. Пливучи місяць (серпень – вересень 1857 р.) пароплавом “Князь Пожарский” Волгою Т. Шевченко познайомився з забороненими виданнями альманаху “Полярная звезда” за 1824 р., що видавався К. Ф. Рилєєвим та О. О. Бестужевим-Марлінським завдяки капітанові Володимиру Васильовичу Кишкіну [22, с. 151]. Наприкінці 1857 – на початку 1858 рр. Т. Шевченкові довелося у Нижньому Новгороді півроку чекати дозволу їхати до Петербурга під пильним наглядом поліції, продовжуючи літературну творчість та художню діяльність. Саме у Нижньому Новгороді Т. Шевченко уважно слідкує за герценівськими лондонськими виданнями “Полярная звезда” та “Колокол”, які продовжували традиції декабристів. У передмові до першої книги збірника “Полярная звезда”, що вийшла 1855 р., О. І. Герцен розпочав зі слів: “Мы кладем у порога России первую книжку “Полярной звезды” и ждем с доверием и самоотвержением, усыновите ли вы ее, узнаете ли вы в ней хоть слабый отблеск “Полярной звезды” Рылеева и Бестужева” [5, с. 221]. На обкладинці – портрети п'яти декабристів, страчених за наказом царя Миколи I. 3 листопада 1857 р. Т. Шевченко записав враження від книги: “Обертка, т. е. портреты пер-

вых наших апостолов-мучеников, меня так тяжело, грустно поразили, что я до сих пор еще не могу отдохнуть от этого мрачного впечатления. Как бы хорошо было, если бы выбить медаль в память этого гнусного события. С одной стороны – портреты этих великомучеников с надписью “Первые русские благовестители свободы”, а на другой стороне медали – портрет неудобозабываемого Тормоза с надписью “Не первый русский коронованный салач” [31, с. 136]. Брошура О. Герцена “Крещенная собственность” також викликала велике захоплення Т. Шевченка, адже продовжила розвивати визвольні ідеї декабристів. 11 жовтня 1857 р. Шевченко записав до щоденника: “Сердечное, душевное человеческое слово! Да осенит тебя свет истины и сила истинного Бога, апостол наш, наш одинокий изгнанник!” [31, с. 127].

У Нижньому Новгороді Т. Шевченко також зустрічається з людьми, пов'язаними з декабристами, зокрема з поетом-сатириком П. В. Шумахером та начальницею Нижньогородського Маріїнського інституту благородних дівчат М. О. Дороховою, які були знайомі з багатьма декабристами. Рідні брати М. О. Дорохової Олександр і Олексій (член Північного товариства) за зв'язки з декабристами притягувалися до слідства і тривалий час перебували в'язнями Петропавлівської фортеці. До того ж по-матері двоюрідними братами М. Дорохової були декабристи З. Г. Чернишов та брати І. Ф., Ф. Ф. та О. Ф. Вадковські, з якими вона разом зростала та виховувалася [11]. М. Дорохова особисто знала декабристів П. О. Муханова та І. І. Пущина [31, с. 137, 138].

Після амністії (1856) багато декабристів, повертаючись із заслання через Нижній Новгород, гостювали у М. Дорохової, серед них О. Ф. Брігген, С. Г. Волконський, І. О. Анненков, І. Д. Якушкін, О. О. Крюков, П. М. Свистунов. Так, П. Свистунов назвав її “спільницею, яку не замінить ніхто”. Він висловив, безперечно, загальну думку декабристів, яким вона допомагала. У М. Дорохової Т. Шевченко зустрівся з давнім знайомим, поетом-сатириком В. П. Шумахером, який привіз з-за кордону та ознайомив його із герцєнєвською газетою “Колокол” № 4 [31, с. 170]. Ця газета виходила у Лондоні з 1 липня 1857 р. як додаток до “Полярной звезды”. Можливо, запис у щоденнику Т. Шевченка “4 № “Колокола”” свідчить, що поет читав усі чотири номери газети, яка виходила щомісячно. У “Колоколе” Герцен віддавав шану декабристам, їхній різносторонній антикріпосницькій діяльності.

У Дорохової відбулося тісніше знайомство з нижньогородським губернатором, попечителем Маріїнського інституту і колишнім декабристом Олександром Миколайовичем Муравйовим (1792 – 1863), першим із засновників Союзу спасіння. Т. Шевченко високо цінував “человеческое святое слово” О. Муравйова на захист селян, про що записав у власному щоденнику від 19 лютого 1858 р. [31, с. 177]. О. Муравйов чи не єдиний із декабристів так відкрито й сміливо після заслання виступав проти кріпацтва, за поліпшення долі селян, за права людини. Поет з великою повагою пише в щоденнику про О. Муравйова, малює його портрет. О. Муравйов розповідав Т. Шевченкові про Київ, адже у середині 1850-х рр. їздив у зв'язку з хворобою очей на прийом до знаменитого хірурга В. А. Караваєва, профе-

сора медичного факультету Київського університету [15, с. 339, 341, 342].

У Нижньому Новгороді Т. Шевченко безпосередньо знайомиться з декабристом І. О. Анненковим, який повернувся із заслання. 16 жовтня 1857 р. Т. Шевченко запише у щоденнику, що “благоговейно познакомился” з І. Анненковим. Т. Шевченка вразило, що він, сивочолий та величний вигнанець, зовсім не проявляв люті проти несправедливих суддів та вироку. “Благоговейно перед тобою, один из первозванных наших апостолов!”, – записав Т. Шевченко [31, с. 129]. Із Анненковим Т. Шевченко говорив про долю інших декабристів, згадували про М. Тургєнєва та його працю [31, с. 129]. Ще про одну зустріч з І. Анненковим у будинку Якобі поет згадав у щоденнику 8 листопада 1857 р.: “... Между прочими гостями в гостиной встретил я И. А. Анненкова, и в продолжение вечера я не расставался с ним” [31, с. 139]. Від І. Анненкова поет багато дізнався про плани, повстання і долю декабристів, їх суспільно-політичні погляди.

Т. Шевченко продовжує й далі цікавитися декабристами, шукає нових знайомств із ними. 8 березня 1858 р. він виїхав із Нижнього Новгорода і 10 березня прибув до Москви, де на нього вже давно чекали друзі. У Москві поет гостював у актора М. С. Щєпкіна, відвідав там княжну В. Рєпніну, С. Т. Аксакова та інших [31, с. 189, 191]. Т. Шевченко називає у щоденнику М. Щєпкіна “искренним другом”, “старим, единым другом”, “счастливым патриарх-артистом” [31, с. 153]. Залишається невідомим коли і за яких обставин поет та актор вперше познайомилися. Дослідники біографії М. Щєпкіна вважають, що зустріч відбулася у 1843 р. в Києві або у 1844 р. в Москві [14, с. 32, 34]. Цілковито можливо, під час перших петербурзьких гастролей М. Щєпкіна у 1832 р. Т. Шевченко міг бачити вистави за його участю [25, с. 120]. Колишніх кріпаків єднала однакова доля, тому, познайомившись вони стали друзями. Поет присвятив актору багато віршів, зокрема “Чигирине, Чигирине”, “Пустка”, “Неофіти”. Російський актор М. Щєпкін захоплювався “Кобзарем” Т. Шевченка, за спогадами його правнучки вірші настільки зачарували актора, що він почав їх популяризувати у літературних і професорських колах Москви. Він читав вірші Т. Шевченка постійно, особливо гарно йому вдавалися “Думи мої, думи мої...” [35, с. 33].

М. Щєпкін мав демократичні погляди, глибоко поважав декабристів, що створювало сприятливі можливості для ознайомлення Т. Шевченка з діячами декабристського руху. Адже у викупі із кріпацтва самого М. Щєпкіна брав активну участь декабрист С. Г. Волконський, який був амністований у 1856 р. і повернувся до Москви. У Москві 25 березня 1858 р. Т. Шевченко особисто знайомиться з 70-річним князем С. Г. Волконським, про що запише у щоденнику: “Кротко, без малейшей желчи рассказал он мне некоторые эпизоды из своей 30-тилетней ссылки и в заключение прибавил, что те из его товарищей, которые были заточены поодионочке, все перемерли, а те, которые томилась по несколько вместе, пережили свое испытание, в том числе и он” [31, с. 192]. Враження від зустрічі було позитивне і поет охоче записав зміст розмови між ними. Відчувається, що кривди звільненого декабриста Т. Шевченко не тільки переживав, але й сприймав бли-

зько до серця, оскільки були співзвучні його власним, спільними були прагнення обох до волі та добробуту власного народу. Життя та діяльність С. Волконського тісно пов'язані із Україною, де він одружився, народився його син. С. Волконський – учасник масонської ложі “З'єднаних слов'ян”, Союзу благоденства та Південного товариства, очолюваного П. І. Пестелем. Він брав участь у ряді з'їзді Південного товариства у Києві, їздив до Петербурга з метою об'єднання сил обох товариств декабристів, вів переговори з представниками Польського патріотичного товариства про спільні дії під час повстання. Приїзд декабриста в Україну завжди викликав рух ідей та думок, хвилював його близьких і рідних, надихав суспільну думку до боротьби. Царат з острахом ставився до цього, відправляючи таємні циркуляри відповідним органам влади про нагляд за “дворянином С. Г. Волконским” [28, арк. 1].

У викупі М. Щепкіна брав участь декабрист М. М. Новіков (1777 – 1822), який належав до засновників декабристського руху, сприяв розвитку республіканської ідеї, справив вплив на П. Пестеля. Протягом 1816 – 1822 рр. він служив в Україні правителем канцелярії генерал-губернатора М. Г. Рєпніна. У Полтаві він заснував і очолив масонську ложу “Любов до істини”, яка готувала відданих людей для вступу до Союзу благоденства. Він зустрічався із П. Пестелем, С. І. Муравйовим-Апостолом та ін.

М. Щепкін розповідав Т. Шевченку про “нерозкаяного” декабриста Івана Дмитровича Якушкіна, дитини якого опікувався після його заслання. У 1858 р. Т. Шевченко познайомився у Москві з сином І. Д. Якушкіна Є. І. Якушкіним (1826 – 1905) – юристом, громадським діячем та збирачем спадщини декабристів, який народився в Сибіру і тривалий час жив там із опальним батьком. Він налагодив зв'язки з декабристами, листувався з ними, двічі (1853 і 1855) їздив у Сибір, де зустрічався з батьком, організовував матеріальну допомогу декабристам, які поверталися із заслання, видавав їхні мемуари. На прохання Є. Якушкіна написали спогади Є. П. Оболенський, В. І. Штейнгель, М. В. Басаргін, І. Д. Якушкін, С. П. Трубецький, Ф. Ф. Вадковський. Він подарував Шевченкові портрети масона М. І. Новікова та декабриста С. Г. Волконського. Можливо, Є. Якушкіну здавалося, що доля Т. Шевченка схожа на долю просвітника М. Новікова, якого Катерина II за волелюбні ідеї та боротьбу проти кріпацтва посадила на 15 років до Шлісельбурзької фортеці.

27 березня 1858 р. Т. Шевченко приїхав до Петербурга, де на нього чекало багато друзів, зокрема родина Ф. П. Толстого. Про хвилюючу зустріч з родиною Толстих поет записав у щоденнику: “Сердечнее и радостнее не встречал меня никто и я никого, как встретились мы с моей святой заступницей и с графом Федором Петровичем. Эта встреча была душевнее всякой родственной встречи” [31, с. 200]. Приїзд Т. Шевченка яскраво описала у своїх спогадах дочка Ф. П. Толстого К. Юнге: “Із завмиранням серця чекали. Пролунав дзвоник, увійшов він, з довгою бородою, та добродушною посмішкою, з очима, повними любові та сліз. “Серденьки мої, друзі мої, рідні мої!”. Уже й не знаю, що тут було: всі цілувалися, всі плакали, всі разом говорили...”

[24, с. 280]. Родина Толстих 12 квітня 1858 р. влаштувала на честь Т. Шевченка урочистий обід.

У квітні 1858 р. Т. Шевченко познайомився із декабристами Андрієм Андрійовичем Бистрицьким та Володимиром Івановичем Штейнгелем. У 1858 р. А. Бистрицький приїжджав до Петербурга клопотатися про пенсію. Після зустрічі Т. Шевченко назвав А. Бистрицького у щоденнику “стариком”, але декабристу було лише 59 років, мабуть, заслання і каторга передчасно зістарили його. А. Бистрицький розповів Т. Шевченку про повстання Чернігівського полку, розправу царизму над декабристами, перебування їх на каторзі в Сибіру [31, с. 201, 215]. У Петербурзі відбулося знайомство В. Штейнгеля та Т. Шевченка. На той час барон на прохання Є. Якушкіна доопрацював автобіографічні записки. Вони будуть опубліковані тільки в 1900 р., але серед декабристів вже були відомими. Читав їх і Т. Шевченко. Так, Є. Якушкін у листі до І. Пущина від 2 вересня 1858 р. писав, що у С. П. Трубецького було 11 зауважень до записок В. Штейнгеля, а Т. Шевченко при зустрічі також охарактеризував їх негативно.

На думку історика Г. Я. Сергієнка, зустріч та знайомство Т. Шевченка з В. Штейнгелем була останньою відомою із його щоденника зустріччю поета з декабристами [22, с. 100]. Із ним погоджується й П. Филипович, але застерігає: “Можливо, що Т. Шевченко зустрічав пізніше й інших декабристів, що поверталися із заслання, він шукав зустрічей з усіма видатними проводирями революційних рухів – як з декабристами, так і з петрашівцями, наприклад, зі Спешневим, але більше документів з цього приводу поки що не маємо...” [26, с. 46].

Таким чином, проблема “Декабристи та Шевченко” вічна. Вона зачіпає соціально-політичні, культурологічні, етичні сторони життя російського та українського суспільства першої половини XIX ст. Декабристи стояли біля джерел організованої боротьби проти існуючого самодержавного й кріпосницького ладу. Благотворна громадсько-соціальна й літературна діяльність декабристів склала цілу епоху в історії суспільного життя Росії. Революційно-ліберальні традиції “апостолів правди” стали найціннішим надбанням для наступних поколінь революціонерів, які боролися проти самодержавства, кріпосництва, за розв'язання соціальних проблем. Їхній подвиг послужив запалюючим прикладом самовідданості та мужності в боротьбі за інтереси народів Російської імперії. Як естафету декабристи передали свій стяг у руки нового покоління борців, які спиралися на досвід і традиції своїх попередників. Вони розбудили до активної боротьби захисників селянських мас – революційних демократів, на яких покладалася місія соціальних перетворень.

Особисто зустрічаючись з колишніми декабристами, Кобзар відверто симпатизував тим, які першими підняли збройну боротьбу проти царату та кріпосницької системи. У багатьох творах Т. Шевченка присутня тема декабристів, їхніх високих ідеалів, роздумів про важку долю борців за свободу. Т. Шевченко з повагою ставився до “царів волі”, які здійснили значний вплив на всю його творчість. Проте помітні й певні відмінності – тісний зв'язок поета з народом у боротьбі з самодержавством та кріпацтвом. Протягом всього життя Т. Шевченко спілкувався з людьми, які згадували дека-

бристів, розповсюджували ідеї декабристської літератури. Як активний суспільний діяч він цікавився інформацією про декабристів та спогадами про них. Воскрешаючи образи декабристів у творах “Тризна”, “Сон”, “Неофіти”, “Юродивий”, Шевченко закликав народ до боротьби. Декабристи ж, навпаки, намагалися здобути волю для народу силами передового дворянства, тому в їхніх творах присутній образ героя – борця за благо народу, звідси й ідеалізація історії та окремих історичних осіб. Спільною платформою декабристів та Шевченка є соціальні мотиви та визвольні ідеї. Як продовжувач традицій декабристів Шевченко розвиває їх з позицій революційного демократа.

Список використаних джерел

1. Анісов В. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка / Анісов В., Серета С. – К. : Дніпро, 1976.
2. Благовещенький О. О. Шевченко в Петербурзі (1858 – 1861) // Спогади про Тараса Шевченка. – К. : Дніпро, 1982.
3. Братченко О. В. Малоизвестный русский писатель-романтик – Яков де Бальмен / О. В. Братченко // Филологичні трактати. – 2010. – Т. 2. – № 4.
4. Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов / ред. Ю. Оксман. – М., 1933. – Т. 1.
5. Герцен А. И. Полное собрание сочинений и писем: в 21 т. / под ред. М. К. Лемке. – П. : Лит. изд. отд. Наркомата по просвещению, 1919. – Т. 8.
6. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – 2-ге вид. – К. : Обереги, 2004.
7. Казьмичук М. Декабристи і Шевченко / Казьмичук М. // Декабристи в Україні: дослідження і матеріали / наук. редакція проф. Г. Д. Казьмичука. – Т. 4. – К. : Ін-т іст. України НАН України ; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2005.
8. Капнист Алексей Васильевич // Декабристы: Биографический справочник / под ред. М. В. Нечкиной. – М. : Наука, 1988.
9. Лашкевич А. Род Вишневыских // Киевская старина. – № 5. – 1887. – Режим доступу: [http://iht.univ.kiev.ua/library/ks/1887/kievskaya-starina-1887-5-B-\(3672-3690\).pdf](http://iht.univ.kiev.ua/library/ks/1887/kievskaya-starina-1887-5-B-(3672-3690).pdf)
10. Литературное наследство / РАН Ин-т мировой лит-ры им. А. М. Горького; ред. Ф. Кузнецов. – Т. 59. – М. : Наука, 1954.
11. Мария Александровна Дорохова. – Воскресенье 14 октября 2012. – Режим доступу: <http://www.liveinternet.ru/users/institutka/post243388318/>
12. Маркевич М. А. Щоденник // Спогади про Шевченка / упорядн. і прим. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка. – К. : Дніпро, 1982.
13. Мартос П. І. Епізоди з життя Шевченка // Спогади про Шевченка / упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка. – К. : Дніпро, 1982.
14. Мельниченко В. Ю. Тарас Шевченко: “Мій великий друг Щепкін”. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2009.
15. Муравьев А. Н. Сочинения и письма / под ред. М. В. Нечкиной. – Иркутск, 1986.
16. Пільгук І. І. Т. Шевченко і декабристи. – К., 1958.
17. Полонський Я. П. Спогади про Шевченка // Спогади про Шевченка / упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка. – К. : Дніпро, 1982.
18. Попов П. М. Шевченко і Київський університет. – К. : Вид-во Київський університет, 1964.
19. Прийма Ф. Я. Шевченко и русская литература XIX века / Федор Яковлевич Прийма. – М. – Л. : Изд-во АН СССР, 1961.
20. Руднев Є. ”... Мне особенно понравились строки из “Тризна” (декабристи про Шевченка: нові матеріали) / Євген Руднев // Слово і час. – № 3. – 1998.
21. Рудько М. П. Тарас Шевченко і Київський університет. – К. : Вид-во Київський університет, 1959.
22. Сергієнко Г. Я. Шевченко і Київ: Історико-біографічний нарис. – Київ : Дніпро, 1987.
23. Скалон С. В. (Капнист-Скалон С. В.) Воспоминания / Комментар. Г. Н. Моисеева // Записки русских женщин XVIII – первой половины XIX века. – М. : Современник, 1990.
24. Спогади про Шевченка / упорядн. А. Костенко. – К. : Держ. вид-во худ. літ-ри, 1958.
25. Тарахан-Береза З. П. “Заворожи мені, волхве...” Тарас Шевченко і Михайло Щепкін. – К. : Мистецтво, 2012. – С. 120.
26. Филипович П. Шевченко і декабристи // Шевченківський збірник. – К., 1924. – Т. 1.
27. ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 796. – Спр. 361.
28. ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 808. – Спр. 3.
29. Шевченківський словник. – Т. 2. – К., 1977. – С. 193.
30. Шевченко в Нижнем Новгороде. – Горький : Кн. изд-во, 1958.
31. Шевченко Т. Г. Дневник 1857 – 1858 / ред. Срибная К. А. – К. : Изд-во Молодь, 1963.
32. Шевченко Т. Г. Автобіографія. – Режим доступу: <http://lib.rus.ec/b/328471/read>
33. Шевченко Т. Повне зібрання творів в 10 т. / ред. кол. О. Білецький та ін. – Т. 7. – Кн. 1. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – № 13, 14.
34. Шевченко Т. Г. Зібрання творів : у 6 т. / голова ред. кол. М. Жулинський. – К. : Наукова думка, 2003. – Т. 6.
35. Щепкін М. С. Записки. Листування / Щепкін Михайло Семенович ; пер. А. Головка – К. : Мистецтво, 1953.
36. Юнге К. Ф. Спогади про Шевченка // Спогади про Шевченка / упорядн. і прим. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка. – К. : Дніпро, 1982.

References

1. Anisov V. Litopys zhyttya i tvorchosti T. H. Shevchenka / Anisov V., Sereda E. – K. : Dnipro, 1976.
2. Blahovveshchenskiy O. O. Shevchenko v Peterburhe (1858 – 1861) // Spohady pro Tarasa Shevchenka. – K. : Dnipro, 1982.
3. Bratchenko O. V. Malovidomyy rosiyskyy pysmennyyk – romantyk – Yakiv de Balmen / O. V. Bratchenko // Filolohichni traktaty. – 2010. – T. 2. – № 4.
4. Spohady i rozpovidi divachiv tavemnykh tovarystv 1820-kh rokiv / red. Ю. Оксман. – М., 1933. – Т. 1.
5. Hertsen A. I. Povne zibrannya tvoriv i lystiv: v 21 t. / pod red. M. K. Lemke. – P. : Lyt. vyd. otd. Narkomatu po osviti, 1919. – Т. 8.
6. Zaytsev P. Zhyttya Tarasa Shevchenka. – 2-he vyd. – K. : Oberehy, 2004.
7. Kazmichuk M. Dekabrysty v Shevchenko / Kazmichuk M. / Dekabrysty v Ukraini: Doslidzhennya i materialy / Nauk. redaktsiya prof. H. D. Kazmichuk. – Т. 4. – К. : Ін-т іст. Украйны НАН Украйны; Kyiv. nats. un-t ymeny Tarasa Shevchenka, 2005.
8. Kapnist Oleksiy Vasylovych // Dekabrysty: Biohrafichnyy dovidnyk / Za red. M. V. Nychkinoyi. – М. : Nauka, 1988.
9. Lashkevych A. Rid Vyshnevskykh // Kyivska starovyna. – № 5. – 1887. – Rezhym dostupu: [http://iht.univ.kiev.ua/library/ks/1887/kievskaya-starina-1887-5-B-\(3672-3690\).pdf](http://iht.univ.kiev.ua/library/ks/1887/kievskaya-starina-1887-5-B-(3672-3690).pdf)
10. Literaturna spadshchyna / РАН In-t svitovoyi lit-ry im. A. M. Horkoho; red. F. Kuznetsov. – Т. 59. – М. : Nauka, 1954.
11. Mariya Oleksandrivna Dorokhova. – Nedilya 14 zhovtnya 2012 roku. – Rezhym dostupu: <http://www.liveinternet.ru/users/institutka/post243388318/>
12. Markevych M. A. Shchodennyk // Spohady pro Shevchenka / Uporядn. y prim. V. S. Borodina y M. M. Pavlyuka. – К. : Dnipro, 1982.
13. Martos P. I. Epizodi z zhyttya Shevchenka // Spohady pro Shevchenka / Uporядn. y primit. V. S. Borodina y M. M. Pavlyuka. – К. : Dnipro, 1982.
14. Mel'nychenko V. U. Taras Shevchenko: “Miy velykyy druh Shchepkin”. – М. : OLMA Medya Hrupp, 2009.
15. Muravyov A. N. Tvory y lysty / pod red. M. V. Nychkinoyi. – Irkutsk, 1986.
16. Pilhuk I. I. T. Shevchenko i dekabrysti. – К., 1958.
17. Polonskyi J. P. Spohady pro Shevchenka // Spohady pro Shevchenka / Uporядn. y primit. V. S. Borodina y M. M. Pavlyuka. – К. : Dnipro, 1982.
18. Popov P. M. Shevchenko i Kyivskyy universytet. – К. : Vyd-vo Kyivskyy universytet, 1964.
19. Pryyma F. YA. Shevchenko i rosiyska literatura KHIKH stolitya / Fedir Yakovykh Pryyma. – М.-Л. : Vyd-vo AN SRSR, 1961.
20. Rudnyev E. ”...Meni osoblyvo spodobalysya ryadky z “Tryzna” (Dekabrysty pro Shevchenka: Novi materialy) / Yevhen Rudnyev // Slovo i chas. – № 3. – 1998.
21. Rudko M. P. Taras Shevchenko i Kyivskyy universytet. – К. : Vyd-vo Kyivskyy universytet, 1959.
22. Serhiyenko H. J. Shevchenko i Kyiv: Istoryko-biohrafichnyy narys. – К. : Dnipro, 1987.
23. Skalon S. V. Spohady / Komment H. N. Moviseveva // Zapysky rosiyskykh zhynok XVIII – pershoi polovyny XIX

stolittya. – M. : Sovremennyk, 1990.

24. Spohady pro Shevchenka / Uporyadn. A. Kostenko. – K. : Derzh. vyd-vo khud. lit-ry, 1958.

25. Tarakhan-Bereza Z. P. “Zavorozhy meni, volkhve ...” Taras Shevchenko i Mykhaylo Shchepkin. – K. : Mystetstvo, 2012.

26. Fylypovych P. Shevchenko i Dekabrysty // Shevchenkivskyy zbirnyk. – K., 1924. – T. 1.

27. TSDIAK Ukrayiny. – F. 442. – Op. 796. – Spr. 361.

28. TSDIAK Ukrayiny. – F. 442. – Op. 808. – Spr. 3.

29. Shevchenkivskyy slovnyk. – T. 2. – K., 1977.

30. Shevchenko v Nyzhn'omu Novhorodi. – Hor'kyy : Kn. vyd-vo, 1958.

31. Shevchenko T. H. Shchodennyk 1857 – 1858 / red. Sribna K. A. – K. : Vyd-vo Molod', 1963.

32. Shevchenko T. H. Avtobiohrafya. – Rezhym dostupu : <http://lib.rus.ec/b/328471/read>

33. Shevchenko T. Povne Zibrannya tvoriv u 10 t. / Red. kil'k. O. Bilets'kyy ta in. – T. 7. – Kn. 1. – K. : Vyd-vo AN URSSR, 1961. – № 13, 14.

34. Shevchenko T. H. Zibrannya tvoriv : u 6 t. / Holova red. kil'k. M. Zhulynskyy. – K. : Naukova dumka, 2003. – T. 6.

35. Shchepkin M. S. Zapysky. Lystuvannya / Shchepkin Mykhaylo Semenovych; per. A. Holovka. – K. : Mystetstvo, 1953 36. Yunhe K. F. spohady pro Shevchenka // Spohady pro Shevchenka / Uporyadn. y prym. V. S. Borodina y M. M. Pavlyuka. – K. : Dnipro, 1982.

Kazmyrchuk M. G., Doctor of Historical Sciences, assistant professor of chair of Ukrainian history and the ethnic policy, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kiev), e-mail – brungilda@ukr.net

“Fighters for the holy will” and Kobzar – interweaving of fates (the 200th anniversary of T. G. Shevchenko)

In domestic and foreign historiography the problem of “Decembrists and Shevchenko” is still remaining little explored. In the pre-Soviet days it is almost not studied, in the Soviet era it was influenced by the ideological pressure and considered from position of the class struggle. During the days of independence there was worked up much interesting information separately about the Decembrists themes and biographical data of T. Shevchenko, which however does not exhaust relations of the Decembrists and T. Shevchenko. The problem of “Decembrists and T. Shevchenko” is eternal and inexhaustible. It affects socio & political, cultural and ethical sides of the life of the Ukrainian society of the first half of the XIXth century. While personally having met with the former Decembrists, the Kobzar openly sympathized with those, who firstly must have raised their armed struggle against the tsarist clicks and the feudal system. Throughout his life T. Shevchenko communicated with the peoples who must have remembered the Decembrists and distributed ideas of the Decembrists' literature.

Keywords: the Decembrists, T. Shevchenko, Kobzar, memories, meetings.

Казмиричук М. Г., доктор исторических наук, доцент кафедры украинской истории и этнополитики, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), e-mail – brungilda@ukr.net

“Борцы за святую волю” и Кобзарь – переплетение судеб (к 200-летию со дня рождения Т. Г. Шевченко)

В отечественной и зарубежной историографии проблема “Декабристы и Т. Шевченко” еще остается мало исследованной. В досоветскую эпоху она практически не изучалась, а в советскую – оставалась под влиянием идеологического давления и рассматривалась с позиций классовой борьбы. После провозглашения было наработано много интересной информации отдельно по декабристской тематике и относительно биографических сведений о Т. Шевченко, которая, однако, не исчерпывает всех отношений декабристов и Т. Шевченко. Проблема “Декабристы и Т. Шевченко” вечная и неисчерпаемая. Она затрагивает социально-политические, культурологические, этические стороны жизни украинского общества первой половины XIX в. Лично встречаясь с бывшими декабристами, Кобзарь открыто симпатизировал тем, которые первыми подняли вооруженную борьбу против царизма и крепостнической системы. На протяжении всей жизни Т. Шевченко общался с людьми, которые сохранили воспоминания о декабристах, распространялись идеи декабристской литературы.

Ключевые слова: декабристы, Т. Шевченко, Кобзарь, воспоминания, встречи.

* * *

УДК 94(477)“10/11”:327

Половинська В. В.
аспірантка, Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова (Україна, Київ), sftrizir@gmail.com

ДАВНЯ РУСЬ ТА НОРВЕЗЬКІ КОРОЛІ–МІСІОНЕРИ

Вважаючи неправомірним бачити Давню Русь кінця епохи вікінгів ні як де-який сакральний простір, здатний духовно зростити правителів Півночі, ні як подобу фону для оповіді скандинавських саг, автор спробував в першому наближенні визначити роль Русі в християнсько-релігійній та фольклорній сакралізації норвезьких конунгів-хрестителів Олафа Трюггвассона і Олафа Харальдсона. Методологічну базу дослідження склали соціокультурний і структурний підходи, а також методи ретроспекції, екстраполяції та аналогії. Після розгляду ряду вузлових питань даної проблеми автору видається можливим констатувати наявність культурно-ідеологічного обміну між Давньою Руссю і Скандинавськими країнами (зокрема Норвегією) і підкреслити його двосторонній характер. Так само не можна заперечувати як примітну роль Русі в обоженні згаданих вище норвезьких правителів, так і можливість впливу східних церков (давньоруської та візантійської) на християнізацію Норвегії.

Ключові слова: епоха вікінгів, християнізація, сакралізація, релігія, фольклор, Скандинавія, Норвегія, Давня Русь, конунги-місіонери.

“Тут, на Русі, – писав Г. С. Лебедев, – зазвичай проходить якийсь ранній етап діяльності конунгів-вікінгів, королів-місіонерів. Тут вони знаходять своє духовне покликання; звідси починається пронизаний провіденційним устремлінням, мученицький зрештою похід на Північ, до ствердження державної єдності спадкової держави, осяяної християнською благодаттю. Олав Трюггвассон, Олав Святий і Харальд Суворий, котрий закріплює їх звершення, проходять немовби посвяту при дворі великого князя київського і йдуть на Північ, супроводжувані напутнім словом Ярослава Мудрого – Яріцлейва скандинавських саг” [1]. Однак набагато раніше Є. А. Ридзевська висловила думку, що перший у цьому ряду норвезьких “королів-місіонерів” Олав Трюггвассон представлений у сазі ченця Одда як учасник хрещення Русі і посередник між Руссю і Візантією з метою возвеличення [2]; причому це звеличення конунга, на думку Т. Н. Джаксон [3], цілком органічно доповнює його традиційний у середньовічній літературі образ хрестителя північної частини світу [4]. Я. Р. Хагланд [5], оминаючи питання про дійсну історичну роль Олафа Трюггвассона у хрещенні Русі, зосереджує свою увагу на можливих впливах східних церков на християнізацію Норвегії та доходить висновку, що загальними тенденціями середньовічної історіографії були прагнення не тільки применшити, але й повністю виключити згадки про можливі впливи Східної церкви під час раннього періоду християнізації Норвегії завдяки редагуванню літературних пам'яток, які могли ці впливи зафіксувати. Учений, зокрема, показав, що компілятор(и) розлогі “Саги про Олафа Трюггвассона” за рукописами OTm і Flat., прославляючи місіонерську діяльність Олафа Трюггвассона в “Пасмі про Рьогнвальда і Рауда”, не надто прагнули згадувати території, підлеглі Східній церкві, унаслідок чого згадку Русі (Гарди/Гардаріки) було не просто вилучено – відповідні повідомлення були свідомо змінені так, щоб перенести місіонерську діяльність Олава в Англію і землі “Західного моря” (*fyri vestanhaf*), які можна було надійно пов'язати з римською католицькою церквою, а отже, і приписати їй, а не східним православним церквам, подальше хрещення Норвегії.